

De spil in de samenleving

Gedachten over kunstencentra in de toekomst

Een uitgave van Kunstfactor, Utrecht mei 2012

Voorwoord

Het Nederlandse culturele landschap is de laatste tijd sterk in beweging. Dit geldt, niet in de laatste plaats, ook in de kunsteducatie. Waren de centra voor de kunsten in de twintigste eeuw instellingen waar het geven van lessen en cursussen in de vrije tijd de belangrijkste activiteit was, nu, onder druk van de veranderende maatschappij en een terugtrekkende overheid, worden aan de centra andere vragen gesteld en taken door de subsidiënten toebedeeld.

De centra voor de kunsten zijn een belangrijke bouwsteen in de lokale infrastructuur van de actieve kunstbeoefening, zowel voor kunsteducatie als voor amateurkunst.

Om die reden heeft Kunstfactor in de herfst van 2011 Sandra Trienekens, onafhankelijk onderzoeker, gevraagd een rondgang te doen langs centra voor de kunsten en hun stake holders. De vragen die Trienekens meenam op die tocht waren ‘welke rollen/functies/taken liggen er voor de centra voor de kunsten in de toekomst?’ en ‘welke mooie voorbeelden zijn er al?’.

Haar bevindingen verwerkte zij tot een essay, die de kern vormt van deze publicatie. Marijke van Hees, wethouder Cultuur van Enschede, en Robbert van Heuven, journalist en kunstcriticus, reageerden op het essay van Sandra Trienekens. Tijdens het congres dat Kunstfactor samen met Kunstconnectie organiseerde op 26 april 2012, was de toekomst van kunstencentra het onderwerp. Deze publicatie sluit af met een impressie van deze dag, ter inspiratie en gedachtenvorming over deze spil in de samenleving.

Tom de Rooij, directeur-bestuurder Kunstfactor

Inhoudsopgave

Essay	11
Reacties	29
Impressie	43

Essay

SANDRA TRIENEKENS

Inleiding

In het regeerakkoord dat Rutte c.s. in september 2010 schreven, staat dat actieve kunstparticipatie en cultuureducatie van belang zijn. Desondanks wordt de cultuursector geconfronteerd met vergaande bezuinigingen. De gevolgen daarvan tekenen zich zo langzamerhand af met als dieptepunt de (dreigende) sluiting van kunstencentra.

De politieke steun voor kunstencentra is niet langer vanzelfsprekend. Kunstencentra moeten zich daarom herbezinnen op hun positie en taken. Daarbij rijzen fundamentele vragen. Want moeten kunstencentra publieke instellingen blijven? En zo ja, wat is dan hun publieke taak en in hoeverre blijft de overheid de uitvoering daarvan faciliteren? Mogen - of moeten - kunstencentra al dan niet geheel vercommercialiseren? De discussie over de toekomst van kunstencentra moet nog op gang komen, niet alleen binnen de politiek maar ook binnen de cultuursector. Dit essay hoopt een bijdrage te leveren aan die discussie.

Leeswijzer

In dit essay staan we eerst stil bij tegenstrijdigheden in de overheidsvisie op kunsteducatie en -participatie en de schurende vragen die deze tegenstrijdigheden oproepen.

Vervolgens bespreken we de mogelijke publieke functies van deels private kunstencentra.

Ten slotte onderzoeken we wat de ontwikkeling naar een publiek/private functie vraagt van de huidige kunstencentra.

Dit essay en het aan ten grondslag liggende onderzoek zijn tot stand gekomen op basis van interviews met veertien directeurs van kunstencentra en sleutelfiguren uit sectoren waaruit voor kunstencentra wellicht samenwerkingspartners zijn te vinden.

Ik dank alle gesprekspartners voor hun bijdragen aan deze publicatie. Ook dank ik de medewerkers van Kunstfactor die tijdens het onderzoek een klankbord vormden.

Sandra Trienekens

1. Waar schuurt het?

Het huidige gebrek aan politieke steun voor kunstencentra wordt deels veroorzaakt door het vrije marktprincipe dat het beleid in Nederland overheerst. Daarbij verwijzen beleidsmakers gretig naar particuliere aanbieders van cultuureducatie die weten te overleven. Als zij dat kunnen, moeten kunstencentra dat toch ook kunnen? Mits zij zich maar als cultureel ondernemers opstellen.

Tegelijkertijd echter leeft de gedachte dat kunstencentra instellingen ‘tot nut van het algemeen’ zijn. Want kunstbeoefening is van waarde voor alle burgers. Kunstencentra moeten dan ook een breed palet aan mogelijkheden bieden. Bovendien zouden zij hét aanspreekpunt moeten zijn voor vragen over cultuureducatie en amateurkunst.

Of cultureel ondernemerschap en maatschappelijk belang wel zijn te verenigen vraagt om een fundamentele discussie. Ter voorbereiding daarop zouden kunstencentra helder moeten formuleren wat zij aan de samenleving bijdragen en wat zij als hun taken zien. Daarbij zouden zij minimaal over de volgende onderwerpen moeten nadenken:

Wat is het maatschappelijke draagvlak van kunstencentra?

Dat draagvlak is uit te drukken in het belang dat amateurkunstbeoefenaars stellen in hun hobby, maar ook in de waardering van de gemeenschap voor kunstencentra. Daarnaast is van belang het aantal vrijwilligers dat bij een kunstencentrum een nuttige, aantrekkelijke en leerzame ‘werkplek’ vindt.

Denk echter ook aan de rol die kunstcentra spelen bij het zichtbaar maken van (nieuwe) kunstdisciplines en de toeleiding van talenten naar kunstvakopleidingen.

Tenslotte zijn allianties tussen kunstcentra en vertegenwoordigers uit andere maatschappelijke sectoren ook een bijdrage aan het maatschappelijk draagvlak van kunstcentra.

Wat is de maatschappelijke relevantie van kunstcentra?

Dat amateurkunstenaars en hun omgeving kunstcentra als een verrijking van hun leven beschouwen, zegt nog niets over de maatschappelijke relevantie daarvan. Toch is die relevantie er wel degelijk. Kunsteducatie en amateurkunst dragen bij aan leefbaarheid in de wijken, aan een stevige kennis- en creatieve economie, aan een waardige en zinvolle tijdsbesteding ook op hoge leeftijd, aan sociale dynamiek en aan versterking van de lokale identiteit.

Kortom, kunstbeoefening en cultuurparticipatie dragen bij aan een aantrekkelijke samenleving. Reden te meer voor een overheid om deze zodanig te faciliteren dat daarmee zoveel mogelijk mensen worden bereikt.

Creativiteit als motor van de economie

Kunst en kunstbeleving vertegenwoordigen een intrinsieke waarde. Maar het creatieve proces heeft daarnaast ook maatschappelijke waarde. Creatieve processen leveren andere en vaak innovatieve inzichten en oplossingen op, ook voor maatschappelijk vraagstukken.

Nederland wil zich als kenniseconomie profileren. Bovendien benadrukt de overheid het belang van de creatieve industrie. Kunstcentra zouden op hun beurt kunnen benadrukken dat

amateurkunst, cultuureducatie en - in het verlengde daarvan - kunstvakopleidingen de humuslaag vormen waarop de kenniseconomie en creatieve industrie floreren.

Ook andere maatschappelijke en economische uitdagingen vragen om de nodige creativiteit en om (intersectorale) samenwerking. Kunstcentra zouden moeten benadrukken dat hun activiteiten daaraan bijdragen.

Publiek of (gedeeltelijk) privaat?

Een zeer essentieel discussiepunt waarover kunstcentra zelf moeten nadenken is de vraag of kunstcentra volledige publieke instellingen zouden moeten zijn of (deels) privaat.

Die vraag is prangend omdat van kunstcentra aan de ene kant een maatschappelijke rol wordt verwacht, maar anderzijds geconfronteerd worden met een zich financieel terugtrekkende overheid. Die beweging wil niet zeggen dat kunstcentra hun maatschappelijke rol verliezen. Want ook (deels) verzelfstandigde kunstcentra kunnen nog steeds bijdragen aan beleid dat de overheid voorstaat. De vraag is echter hoeveel overheden daarvoor bereid zijn te betalen.

Minstens zo belangrijk is de vraag welke activiteiten een kunstcentrum commercieel kan aanbieden. Die vraag is vooral relevant wanneer overheden opteren voor gedeeltelijke privatisering, maar roept onmiddellijk een tweede vraag op: hoe voorkomen kunstcentra dat publieke functies lijden onder commerciële activiteiten? Hoe houden zij die activiteiten in evenwicht?

Vercommercialisering noopt verder tot nadenken over de positie van kunstcentra tegenover particuliere aanbieders op de lokale markt. Waar kan of moet een kunstcentrum concurreren, en

waar zou het voor aanvullend aanbod moeten zorgen? Een heikel punt wordt dan de positie van kunstcentra als servicepunt. Want hoe kan een kunstencentrum haar klanten (cursisten, scholen, e.d.) onafhankelijk informeren over mogelijkheden voor kunsteducatie als het zelf een van de commerciële aanbieders is?

Ieder voor zich of collectief?

Kunstcentra zijn altijd gemeentelijke instellingen geweest, maar per gemeente verschillen de opvattingen over de rol en positie van het kunstencentrum. Lokale allianties met andere sectoren vergroten die verschillen, want zijn vaak ontstaan door toevallige persoonlijke contacten en individuele bevoegdheid. De terugtrekkende overheid maakt het belang van dergelijke lokale allianties groter, maar introduceert het gevaar dat kunstcentra zich ieder voor zich moeten zien te verkopen. Geheel of gedeeltelijke verzelfstandiging is echter een fundamentele systeemverandering die onherroepelijk alle kunstcentra raakt. Het is de vraag of een dergelijke ingrijpende verandering vorm kan krijgen zonder nationale regie. Maar wie vervult die rol?

Het antwoord ligt voor de hand: de sector zelf. Die zou zich nadrukkelijker moeten verenigen, netwerk-leiderschap moeten ontwikkelen en een gezamenlijke visie moeten publiceren. Het manifest met een gezamenlijke toekomstvisie dat een aantal kunstcentra heeft opgesteld is een mooi begin. De sector is echter gebaat met een bredere, landelijk gedragen visie.

2. Publiek? Maar met welke taken?

Uitgaande van de verwachting dat kunstcentra uiteindelijk omgevormd zullen worden tot deels publieke, deel private instellingen, rijst de vraag welke publieke taken kunstcentra kunnen uitvoeren. Deze zijn uit te splitsen naar taken gericht op cultuureducatie en amateurkunst, andere maatschappelijke taken en overheidstaken. De mogelijke rollen van kunstcentra in elk van deze taakvelden werken we hieronder uit.

Taken/rollen ten opzichte van de cultuureducatie en de amateurkunst

Collectieve basisvoorziening

Het kunstencentrum biedt voorzieningen op het gebied van cultuureducatie en amateurkunst en een breed palet aan kunsteducatieve activiteiten. Het werkt lokaal samen met andere publieke én particuliere aanbieders, zodat een ketenaanbod ontstaat: van binnenschools naar buitenschools én van amateur naar professioneel. Ook kleinere lokale culturele instellingen spelen in die keten een rol.

Expertisecentrum

Het kunstencentrum fungeert als expertisecentrum. Het vormt hét aanspreekpunt en hét loket voor vragen en wensen van amateurkunstbeoefenaars, culturele en maatschappelijke partners, scholen, bedrijfsleven en overheden.

Verbinder/platformfunctie

Het kunstencentrum is een “netwerkorganisatie” en een “platform” met als doel een zo breed mogelijk programma voor de inwoners van een bepaalde stad of regio te bieden. Door allianties

met publieke en particuliere aanbieders gaan kunstencentra zuiniger om met de publieke middelen. Afstemming beperkt de overlap in het aanbod en verlaagt overheadkosten. Samenwerking genereert tevens nieuwe kennis en ervaring.

Aanjager

Het kunstencentrum is een “24-uurs-ontmoetingscentrum” waar amateurkunstenaars in en uitlopen voor lessen, repetities of advies en waar de koffie smaakt. Het kunstencentrum stimuleert individuele kunstbeoefenaars en de bestaande groepen tot nieuwe (gemeenschappelijke) producties en culturele activiteiten.

Vernieuwer

Het kunstencentrum houdt zich bezig met onderzoek en neemt het initiatief om – al dan niet met partners – prikkelende en toekomstgerichte vormen van cultuureducatie en amateurkunst te ontwikkelen.

Coach

Het kunstencentrum coacht professionals die in hun werk met kunst en cultuur te maken hebben, maar daar niet voor zijn opgeleid. Denk aan medewerkers in de kinderopvang, het onderwijs, het welzijnswerk en de zorg.

Kwaliteitsbewaker

Kunstencentra borgen kwaliteit en ontwikkelen kwaliteitsnormen. Bijvoorbeeld in goede, doorlopende leerlijnen, zodat kunstbeoefenaars zich op alle niveaus kunnen ontwikkelen. Als verbinder van particuliere aanbieders en afnemers, bijvoorbeeld uit het onderwijs, spelen kunstencentra ook een rol bij het bevorderen en controleren van de kwaliteit van het aanbod van particuliere aanbieders.

Communicator

Kunstencentra maken lokale cultuureducatie en amateurkunst zichtbaar, zowel fysiek als via digitale media.

Strateeg

Het kunstencentrum neemt het voortouw in de strategische marketing voor lokale (publieke en particuliere) aanbieders van cultuureducatie en amateurkunst ten opzichte van andere vrijetijdsaanbieders.

Andere maatschappelijke taken

Het verzorgen van cultuureducatie is natuurlijk van maatschappelijk belang. Daarnaast hebben kunstencentra betekenis voor de lokale omgeving. Bovendien kunnen zij andere maatschappelijke sectoren inspireren. De volgende maatschappelijke rollen en functies vragen over het algemeen wel extra en gerichte inspanning van kunstencentra.

Koppelaar

Activiteiten van kunstencentra genereren culturele en maatschappelijke dwarsverbanden. Dankzij uiteenlopende activiteiten fungeert het kunstencentrum als lokale ontmoetingsplek. Het gaat hierbij zowel om het faciliteren van sociale contacten als om nieuwe culturele activiteiten die daaruit ontstaan.

Inspirator/betekenisgever voor individuen

Kunstencentra gaan de strijd aan met de verveling en het vluchtige van de moderne consumptiemaatschappij. Zij ontwikkelen inspirerende en verdiepende activiteiten voor diverse doelgroepen, van jongeren tot senioren, en biedt hen betekenisvolle invulling van hun vrije tijd.

Inspirator/betekenisgever voor andere maatschappelijke sectoren en bedrijfsleven

Kunstencentra kunnen andere organisaties ondersteunen dankzij hun ervaring met creatieve processen. Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit essay laat zien dat kunstencentra een betekenisvolle partner kunnen zijn voor ondermeer het onderwijs, welzijn, zorg, stadsontwikkeling, natuur en milieuorganisaties en voor het bedrijfsleven.

Kunstencentra van de toekomst verstaan ook de kunst om creatief in te spelen op de behoeften van bewoners, organisaties, bedrijven en deze cultureel te vertalen. Op die manier dragen kunstencentra bij aan een stad met een aantrekkelijke leefklimaat. Of aan de kwaliteit van leven in zorginstellingen door senioren aan te spreken op wat zij nog graag willen doen, in plaats van benadrukken wat een bewoner niet meer kan.

Overheidstaken

Uiteraard zijn kunstencentra uitvoerder van landelijke regelingen met betrekking tot cultuur en school, zoals Muziek in Ieder Kind, Het Beste van Twee Werelden en de Plusregeling van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Daarnaast zijn kunstencentra betrouwbare partners bij de uitvoering van gemeentelijke culturele regelingen.

Kunstencentra kunnen echter óók partner zijn bij het verwezenlijken van niet-culturele beleidsdoelen. Zij kunnen politieke beleidsdoelen zodanig in culturele activiteiten vertalen dat zij - al dan niet met partners - actief bijdragen aan het verwezenlijken van die beleidsdoelen.

Idealiter beschouwt de overheid culturele projecten altijd als een mogelijk beleidsinstrument, bijvoorbeeld in de zorg, bij integratievraagstukken of het voorkomen van overlast door hangjongeren.

3. Wat vraagt dat van kunstencentra?

De transitie van puur publieke organisatie naar een combinatie van publiek en privaat vraagt van kunstencentra om een aanzienlijke dosis mentale en organisatorische lenigheid. We schetsen een aantal aanpassingen, die dat van kunstencentra vraagt.

Keuzes maken

De veelheid aan markten en doelgroepen waarop kunstencentra kunnen inspringen, noopt tot keuzes. Dat geldt vanwege hun beperkte omvang en capaciteit vooral voor kleinere kunstencentra. Lokale behoeften spelen uiteraard een rol bij die keuzes. Dat geldt met name voor de gemeentelijke of regionale politieke agenda. Kunstencentra zullen met de lokale overheid afspraken moeten maken over prestaties en vergoedingen voor bijdragen aan maatschappelijke opdrachten.

Uit interviews bleek dat kunstencentra goed beseffen dat zij zich in verschillende richtingen kunnen ontwikkelen (of combinaties van richtingen kunnen kiezen). In de gesprekken kwamen de volgende richtingen naar voren:

1. Vrijtijdsschool. Het kunstencentrum ontwikkelt zich tot Vrijtijdsschool, mogelijk onderverdeeld in instrumentscholen, theater- of dansscholen. De Vrijtijdsschool probeert zich in het aanbod te onderscheiden van particuliere aanbieders.
2. Kunst in het Onderwijs. Het kunstencentrum ontwikkelt zich tot aanspreekpunt voor alles dat met kunst in het onderwijs te maken heeft, op alle onderwijsniveaus.

3. Kunst in de Wijk. Het kunstencentrum richt zich op activiteiten en samenwerking in de wijk met als doel de potentiële kunstbeoefenaar in de vrije tijd te bereiken en bij te dragen aan de leefbaarheid van de wijken.
4. Projectenbureau. Dit is wellicht de meest commerciële ontwikkelingsrichting van kunstencentra. Zij ontvangen aanvragen van uiteenlopende organisaties en bedrijven en voeren in opdracht van hen projecten uit.
5. Platformfunctie. Het kunstencentrum ontwikkelt zich tot onderzoeks-, advies- en innovatiecentrum voor amateurkunstenaars. Bovendien faciliteert het podium- en presentatieplekken.
6. Productiehuis. Een aantal kunstencentra ambieert een functie als productiehuis. Hierin helpen zij beginnende makers op weg en geven hen de ruimte om producties te bedenken, te maken en waar mogelijk te verkopen.

Vraaggericht werken

De ontwikkeling naar een gecombineerde publiek/private organisatie vraagt van kunstencentra aanpassingen van de interne organisatie. Dat begint met een mentaliteitsverandering van medewerkers, die commerciëler zullen moeten denken en flexibeler moeten handelen. Immers, een (deels) privaat kunstencentra zal meer dan voorheen vraaggericht moeten werken.

Hoewel kunstbeoefening in de vrije tijd wel altijd zal blijven bestaan, zal de vorm waarin voortdurend veranderen. Vraaggericht werken doet dus ook een beroep op de flexibiliteit en daarmee op het denken over begrippen als doelgroep en aanbod. Van oudsher werkten kunstencentra met door leeftijd bepaalde doelgroepen. Die demografische samenstelling van een doelgroep

is wellicht niet altijd relevant. Kunstencentra doen er goed aan die manier van doelgroepbegrenzing los te laten en meer dan in het verleden de vragende partij zoveel mogelijk te betrekken bij de ontwikkeling van aanbod. Die ontwikkelingsfunctie, gericht op het signaleren van behoeften in de gemeenschap en ontwikkelen van daarop gerichte activiteiten, vormt een belangrijke basis van een (deels) privaat kunstencentrum.

Voor een publiek/privaat kunstencentrum behoren niet alleen cursisten tot de klanten, maar ook overheden en andere (maatschappelijke) organisaties. Die kunnen goede redenen hebben om kunsteducatie en -participatie in te willen zetten ter ondersteuning van uiteenlopende maatschappelijke processen. Als kunstencentra daaraan willen bijdragen, dan vraagt dat ook een verandering in het denken over samenwerking met andere sectoren. Kunstencentra moeten zich daarbij realiseren dat cultureel ondernemerschap meer is dan fundraising. In de praktijk gaat het om 'friendraising before fundraising': nagaan wat je met elkaar gemeen hebt en wat je (wederzijds) voor elkaar kunt betekenen.

De docenten

Veel directeurs van kunstencentra werken al aan die mentaliteitsverandering. Zij voeren veel en verstrekkende gesprekken met docenten. Want de veranderingen waar kunstencentra voor staan, vragen om een transformatie van de docent. De "ambtelijke functionaris" moet een "kunstenaar-docent" worden; die snapt wat cursisten boeit, die cultuureducatie verbindt met andere activiteiten in de gemeenschap en die culturele activiteiten in en met de gemeenschap vormgeeft. Deze docenten worden (weer) kunstenaar, producent of ondernemer. Dat betekent dat zij niet

alleen les geven, maar ook project- en ontwikkeltijd zouden moeten krijgen om actief de vraag te verkennen en deze te vertalen in projecten en activiteiten. Die bredere inzet vraagt van docenten de bereidheid tot bijscholing.

Door de grotere variatie aan activiteiten zullen kunstcentra meer en meer gebruik maken van zzp'ers in plaats van vaste docenten. Om de kwaliteit van tijdelijke medewerkers te waarborgen, zouden meerdere kunstcentra in een regio 'zzp-databanken' kunnen opzetten. Overigens vraagt de inzet van zzp'ers om meer aandacht van onder meer vakbond FNV KIEM voor de rechtspositie van deze individuele, particuliere aanbieders.

Het gebouw

Kunstcentra beschouwen hun gebouw over het algemeen als een publieke voorziening. Veel kunstcentra wensen dat uit te bouwen tot een verzamelgebouw met goede faciliteiten, dat ook beschikbaar is voor particuliere aanbieders of informeel georganiseerde groepen. Niet alleen stellen kunstcentra hun accommodaties graag open voor derden. Ook benutten zij, in samenwerking met zorgcentra, woningcorporaties of bedrijven, alternatieve locaties.

4. Gebruik de eigen kracht!

Om hun toekomst vorm te geven, zullen kunstcentra hun eigen instrumenten optimaal moeten benutten. Want wie stelt dat kunsteducatie en het ontwikkelen van creativiteit van maatschappelijk belang is, en wie stelt dat die creativiteit andere sectoren van de nodige impulsen kan voorzien, die moet daar het bewijs voor leveren.

Het beste bewijs voor het eigen bestaansrecht leveren kunstcentra door met inzet van creativiteit het eigen voortbestaan te garanderen: als bekwame en innovatieve partner midden in de samenleving.

5. Appendix: overzicht geïnterviewde organisaties

Directeuren van kunstencentra:

1. To Be, Dordrecht
2. Ateliers Majeur, Heerenveen
3. Toon, Gorinchem
4. SKVR, Rotterdam
5. Pulz Centrum voor Kunsteducatie, Hilvarenbeek
6. Leeuwenkuil kunstencentrum, Deventer
7. CKC, Zoetermeer

Sleutelfiguren uit verschillende sectoren:

1. Amateurkunst – Fonds Cultuur Participatie, Utrecht
2. Onderwijs - Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht
3. Welzijn – Revalidatiecentrum Trappenberg, Huizen
4. Zorg – Vitalis WoonZorg Groep, locatie Vitalis Peppelrode, Eindhoven
5. Woningcorporaties: Ymere, vestiging Almere
6. Opleidingen artistiek kader/kaderopleiding: Kunsten Centrum Theaterwerkplaats De Prins, Groningen
7. Community art: community arts lab CAL-XL, Utrecht

Reacties

MARIJKE VAN HEES

De toekomst van kunstencentra: privaat en publiek

Door Marijke van Hees

Op 26 april 2012 organiseerde Kunstfactor een inhoudelijk programma tijdens de ledenconferentie van Kunstconnectie. Centraal stond het essay 'Privaat en publiek' van Sandra Trienekens. Marijke van Hees presenteerde haar reactie op dit essay, op onderstaande wijze.

Marijke van Hees (1961) was onder meer voorzitter van de Partij van de Arbeid en is momenteel wethouder van cultuur in Enschede.

U bevindt zich op dit moment in het Muziekkwartier van Enschede, een gebouw dat vier jaar geleden openging, in hetzelfde jaar als het Rozendaal in Roombeek. Het omvat een fonkelnieuw museum, ateliers en expositieruimten. We zijn hartstikke trots op onze culturele infrastructuur en we doen dan ook ons uiterste best om ook in deze tijden van crisis en bezuinigingen ervoor te zorgen dat onze inwoners en bezoekers kunnen blijven genieten van alles wat hier geboden wordt. Dat neemt niet weg dat ook wij gedwongen worden tot kritische reflectie op ons cultuurbeleid. De te verdelen middelen staan zwaar onder druk en tegelijkertijd realiseren we ons dat juist nu kunst en cultuur onmisbaar zijn. Want voor het bedwingen van een crisis is creativiteit nodig, creativiteit die juist door kunst en cultuur wordt aangewakkerd. Dan lijkt het zoals Sandra Trienekens in haar essay betoogt, tegenstrijdig dat de overheid bezuinigt. Vanwege deze bezuinigingen buigen we ons vandaag over de centrale vraag: wie blaast cultureel Nederland nieuw leven in? En de

vraag die daarmee samenhangt: is er een rol weggelegd voor de kunstencentra om de wind aan te wakkeren?

In het essay van Sandra Trienekens worden vele interessante suggesties gedaan voor nieuwe wegen die kunstencentra kunnen inslaan om het tij te keren. Ik wil daar graag op reageren aan de hand van een aantal veranderingen die ik de afgelopen jaren in onze stad heb gesignaleerd: de afnemende belangstelling voor het traditionele vrijetijdsaanbod, de kracht van coproductie tussen overheid en maatschappelijke partners en de kansen voor een bijdrage van kunst aan maatschappelijke doeleinden.

In de eerste plaats is in Enschede al langere tijd geen hoofdrol meer toebedeeld aan één centrum voor de kunsten dat centraal voor alle disciplines op het gebied van vrije tijd activiteiten aanbiedt dan wel regisseert. De belangstelling voor het klassieke cursusaanbod dans, theater en beeldende kunst liep terug, de concurrentie in het aanbod van activiteiten voor de vrijetijdsbesteding was blijkaar te groot. De instelling die dat bood, Concordia, focust nu vooral op het aanbod voor het onderwijs. Het vrijetijdsaanbod wordt overgelaten aan andere instellingen en aan de markt. Gesubsidieerde instellingen die nog wel op de vrijetijdsmarkt opereren, zoals de Muziekschool en de Volksuniversiteit, boeken resultaat omdat ze op een nieuwe manier verbinding maken met de stad: ze veranderen hun aanbodmodel op basis van de behoeften of trends uit de samenleving. Zo heeft de Muziekschool een soort muzikale sportschool voor jongeren, waarin wordt samengewerkt met de Skaters en de boulder/klimhal. En organiseert de Volksuniversiteit projecten waarbij nieuwe, allochtone groeperingen het resultaat van hun workshop exposeren in het

Rijksmuseum Twenthe, waardoor hun achterban automatisch kennismaakt met het museum en het museum leert over doelgroepverbreding. Aanknopingspunt voor ons beleid is: we ondersteunen die instellingen die het beste de verbinding met de stad weten te maken.

In de tweede plaats signaleerden we in onze stad een grote versnippering in het amateurveld en een gebrek aan verbinding met het professionele veld. Of liever gezegd, een groep studenten die een muziekfestival organiseerde, maakte ons erop attent dat er behoefte bestond aan verbinding, aan een loketfunctie. In coproductie – en gezamenlijk opdrachtgeverschap – met deze studenten hebben we het concept van ‘de Enschedese Cultuurcoach’ ontwikkeld: een persoon, die als een spin in het web van verenigingen en instellingen zorgt voor een digitale loketfunctie voor de amateursector, vraagbaak is voor de sector en zorgt voor de organisatie van het maatschappelijke debat over amateurkunst. Deze persoon is niet verbonden aan één instelling, maar heeft, gewapend met laptop en mobiel, bij alle instellingen een thuisbasis om te werken aan de juiste verbindingen. Ook aan de verbinding met de overheid! De bevindingen van de coach vanuit zo’n overzichtspostie in het veld zijn een belangrijke input voor heroverwegingen in ons beleid. Interessant voor ons is bijvoorbeeld de vraag hoe het kan dat het totale aantal verenigingen in onze stad dat actief is op het gebied van amateurkunst, bijna driemaal zo groot is als het aantal dat wij subsidiëren. Wat kunnen de verenigingen van elkaar leren? Aanknopingspunt voor ons beleid is: coproductie, gezamenlijk opdrachtgeverschap van overheid en stadspartners is cruciaal, professionals en amateurs zijn ons even lief.

In de derde plaats zien we mooie voorbeelden van hoe de inzet van kunst en cultuur kan bijdragen aan het realiseren van tal van andere maatschappelijke opgaven in het fysieke of sociale domein. De laatste jaren hebben we een aantal pilots uitgevoerd op stadsdeelniveau. Daar waar sociale of fysieke projecten op stapel stonden, hebben we cultuurparticipatieprojecten toegevoegd. Resultaten werden geboekt op verschillende fronten:

- De intensiteit van de participatieprojecten werd vergroot door het culturele element: bewoners maakten en beleefden samen iets. Zo werd het draagvlak voor de sloop van een oud wijkgebouw vergroot en de aandacht voor het terugdringen van schulden bij jongeren ook.
- Er werd waarde aan de omgeving toegevoegd, door een blijvend kunstwerk in de wijk; de wereld werd er mooier van.
- De identiteit van de buurt of wijk werd versterkt doordat de verhalen uit de buurt centraal stonden.
- De belangstelling voor kunst is op een natuurlijke manier gewekt.
- Culturele instellingen kunnen hun kans pakken in het vasthouden en verder aanwakkeren van deze belangstelling, zoals kunsteducatie op school in doorlopende lijnen wordt geïntegreerd in andere vakken, zo kunnen kunst en cultuur geïntegreerd worden in andere publieke domeinen. Aanknopingspunt voor ons beleid is: kunst is een effectief instrument bij diverse maatschappelijke opgaven, en tegelijk een fantastische kans voor culturele instellingen om kennis te verkrijgen over de vraagkant van de samenleving.

Deze ontwikkelingen – de teruglopende belangstelling voor ons klassieke cursusaanbodmodel, de energie die wordt gegenereerd uit de coproductie tussen overheid en stadspartners en de

kansen die een meer instrumentele inzet van cultuur biedt aan deze samenleving in totaal – maken dat we kritisch kijken naar de voorwaarden van ondersteuning door de overheid. We ondersteunen die instellingen en initiatieven die de binding met de stad weten te maken, die de krachtenbundeling met andere culturele partners maken en die slimme allianties met andere maatschappelijke of commerciële partijen aangaan. We willen daarbij overigens niet alleen ondersteunen met geld, maar ook door vanuit onze relatieve overzichtspositie over de stad het maken van verbindingen met andere beleidsterreinen te faciliteren. En dan maakt het ons als overheid niet uit of er één instelling is die al deze kansen tegelijk grijpt, of dat diverse instellingen ieder een gat in de markt ontdekken.

Ik denk dat de cultuurpartners en de overheid elkaar nodig hebben om in partnerschap met elkaar het avontuur van cultureel ondernemen aan te gaan. Zodat er in tijden van bezuinigingen toch een nieuwe wind kan gaan waaien, terwijl er motoren uitvallen. Dan moet je overschakelen op de technieken van het zweefvliegen: dan moet je daar naartoe gaan waar je thermiek vermoedt. Ik hoop dat mijn ervaringen u inspiratie bieden om uw koers uit te zetten en wens u een mooie vlucht.

ROBBERT VAN HEUVEN

Zoeken naar eigen woorden

Door Robbert van Heuven

Robbert van Heuven (1978) is theater- en cultuurjournalist en dramaturg. Hij schreef onder meer voor Trouw, De Pers en Theater Instituut Nederland. Ook hij gaf een reactie op het essay van Sandra Trienekens.

Het LAKtheater gaat sluiten. Het Leidse vlakkevloertheater wordt betaald door de gemeente, maar beheerd door de universiteit. De universiteit heeft daar geen zin meer in, want ze moet bezuinigen en kan een makkelijk gevonden extra collegezaal goed gebruiken. Wat het trouwe publiek van het LAK en de gemeenteraad daar verder van vinden, zal de universiteit worst zijn. Het theater levert nu gewoon geen geld op. Toen een aantal gemeenteraadsliden namens meer dan 800 ondertekenaars een smeekbede kwam aanbieden om het theater overeind te houden, omdat ze vonden dat de universiteit ook een cultureel-maatschappelijke taak heeft in de stad waar ze al 400 jaar in gevestigd is, antwoordde de voorzitter van het bestuur korzelig dat het allemaal moeilijk moeilijk moeilijk was met cao's en arbeidsrecht en financieringsstromen.

Ik breng het LAK hier ter sprake, omdat mij, terwijl ik naar de pratende mond van de voorzitter van het bestuur zat te kijken, ineens glashelder werd dat daar twee totaal verschillende talen werden gesproken. Men deed of men een gesprek voerde, maar feitelijk werd er compleet langs elkaar heen gesproken. Alsof de een in het Swahili en de ander in het Chinees aan het babbelen was. De aanbieders van de petitie spraken de universiteit aan op haar maatschappelijke verantwoordelijkheid, de bestuursvoorzitter sprak slechts in financiële termen. Over het

feit dat theater ook een maatschappelijke functie kan hebben, heb ik hem niet gehoord. De woorden 'mens' of 'maatschappij' kwamen in zijn vocabulaire simpelweg niet voor. Net als het woord 'cultuur', wat toch merkwaardig is voor iemand die ook verantwoordelijk is voor de studierichtingen in de humaniora. Het niet-gesprek is typerend voor deze tijd, waarin op sommige maatschappelijke gebieden de tegenstellingen groter zijn dan ze in decennia geweest zijn. Er is daar geen sprake meer van een maatschappelijk debat, want daarvoor moet je dezelfde taal spreken. Er wordt vooral heel veel langs elkaar heen gepraat in steeds dezelfde twee talen: de taal die uitspreekt dat er zaken zijn die een intrinsieke waarde hebben, die termen kent als maatschappelijke waarde of, welja, 'bruto nationaal geluk'. Een taal die spreekt in termen van bruto nationaal product, kwantiteit, nut en rendement. Het afgelopen anderhalf jaar hebben we kunnen zien wat er met een cultuursector gebeurt als die zich in het niemandsland tussen die twee talen bevindt. De sprekers van de ene taal kunnen zonder zichzelf tegen te spreken beweren dat kunst, actieve kunstbeoefening en cultuurparticipatie van belang zijn en er vervolgens op bezuinigen. Iets wat in de grammatica van die andere taal een onmogelijkheid is. Daardoor raakt cultuur, als het ware, lost in translation.

Het gevaar schuilt niet in het feit dat er twee verschillende talen worden gesproken. Het gevaar bestaat er in dat wij, degenen die termen kennen als intrinsieke waarde, gaan doen alsof we dezelfde taal spreken als zij die in financieel-rendementstongen spreken. Want daaruit ontstaat een spraakverwarring waarbij degene die zijn uitspraken niet met keiharde cijfers, getallen, grafieken en eindbedragen onder de streep kan onderbouwen, het onderspit delft. Financieel geograaf Ewald Engelen beschreef het gevaar daarvan een paar weken geleden in de Groene

Amsterdammer zeer treffend. 'Het gevolg van zulke strategische mimicry', schreef hij, 'is dat zo langzamerhand niemand meer de taal beheerst om een overtuigend pleidooi te houden voor zaken die niet reduceerbaar zijn tot plat economisch belang. Het zal nuttig zijn of het zal niet zijn.' Bij de uitvoerende kunsten weten ze inmiddels hoe dat voelt. Daar zijn we – ik zeg we, want ik doe en deed er net zo hard aan mee – een paar jaar geleden in een soort steenkoleneconomische taal beginnen uit te leggen dat kunst ook een economische waarde heeft en goed is voor de huizenprijzen. Voor we met ons ogen konden knippen, was kunst vertaald in enkel een economisch product dat zijn waarde in de markt moest opbrengen. 'Ja, maar, het ging ons eigenlijk om de intrinsieke waarde.' 'Om de wat? Jullie minister Plasterk zei toch zelf dat je maatschappelijk draagvlak kunt meten aan het financiële draagvlak? Dat hebben we toch goed gehoord? Nou doen we precies dat en dan is het weer niet goed.'

In deze verwarrende tijden moeten ook de kunstcentra herformuleren waarom ze eigenlijk op aarde zijn. Tijden waarin de overheid zich terugtrekt en er nagedacht moet worden over nieuwe vormen van financiering, waarbij ook commerciële vragen aanbodprincipes om de hoek komen kijken. Sandra Trienekens merkt dan ook terecht op dat een belangrijke vraag in dat geval is hoe je voorkomt dat de publieke taken van een kunstencentrum lijden onder de commerciële activiteiten.

Trienekens blijft erop wijzen dat culturele centra een belangrijke intrinsieke en maatschappelijke waarde hebben. Ze is een van de sprekers van de niet-economische taal. Maar als je haar verhaal goed leest, zie je de germanismen en de anglicismen van de rendementstaal in haar vocabulaire sluipen: markten, flexibel en vraaggericht, doelgroepen, ondernemerschap, strategische marketing... Of neem een passage als: 'Creatieve processen

leveren andere en vaak innovatieve inzichten en oplossingen op, ook voor maatschappelijke vraagstukken. Nederland wil zich als kenniseconomie profileren. Bovendien benadrukt de overheid het belang van de creatieve industrie.’ Maar ik wil graag dat mijn kind kennismaakt met kunst en cultuur, of dat buurtbewoners met elkaar een voorstelling maken, omdat ze daardoor een completer en rijker mens worden, niet omdat Maxime Verhagen economisch rendement verwacht van de creatieve industrie. Mijn kind, mijn buurtgenoten zijn niet op aarde om Maxime Verhagen zijn beleidsdoelen te laten halen.

Het is een catch-22, want Trienekens doet erg lovenswaardige aanbevelingen om kunstencentra zich meer te laten verbinden met zowel maatschappij als commerciële partners. Willen de kunstencentra voortbestaan in deze cultuurarme tijden dan zullen ze de aanbevelingen van Trienekens serieus moeten nemen. Maar het gevoel blijft knagen dat door een stukje commercieel mee te denken, we ons, net als in de podiumkunsten, ook hier weer voor het rendementskarretje hebben laten spannen. Dat we, als sprekers van de taal waarin zaken ook waarde hebben die niet economisch meetbaar is, weer een deel van ons vocabulaire zijn kwijtgeraakt. Onze rijke, waardevolle, maar ietwat abstracte woordenschat ruilen we langzaam in voor de efficiëntere, maar plattere uitdrukkingwijzen van de rendementsdenkers. En dan komt er een moment – en ook Ewald Engelen wijst daarop – dat we straks onze eigen taal vergeten zijn. Dat we onze mond opendoen om het intrinsieke nut van de publieke zaak te belijden, maar we niet meer weten welke woorden we daarvoor moeten gebruiken, omdat ze allang in onbruik zijn geraakt. Omdat het een dode taal is geworden.

Toch zullen kunstencentra, zeker als ze de aanbevelingen van Trienekens overnemen, juist moeten leren goed te verwoorden

wat hun unieke belang is. Hoe voorkom je bijvoorbeeld dat je het denken en spreken over de intrinsieke waarde van cultuur loslaat, als je in gesprek moet met potentiële commerciële partners die jouw taal niet verstaan? Hoe voorkom je kortom, dat je, net als het kunstbeleid in zijn geheel, voor karretjes gespannen wordt – van de woningbouwvereniging, het ziekenhuis, de bank, de sponsor, de overheid – , waar je niet voor gespannen wilt worden, omdat je dacht dezelfde taal te spreken, maar die ander zijn belangen en motieven toch verkeerd verstaan hebt?

‘Het is hoog tijd voor een frontale aanval op het nuttigheidsdenken, in plaats van omtrekkende bewegingen’, schrijft Engelen. Ik ben dat volledig met hem eens. Laten we als kunstensector weer eens gaan verwoorden wat we echt vinden, in plaats van in subsidieaanvragen, onderzoeken en aanbevelingen mee te praten met de rendementsdenkers. Laten we zorgen dat zij ons vocabulaire overnemen, in plaats van dat we onze taal langzaam laten wurgen door economische dooddoeners. Laten we termen als publiek belang, intrinsieke waarde, positieve vrijheid en burgerschap weer in ere herstellen. Kunstencentra moeten midden in de samenleving staan en ze moeten daarbij uitgaan van eigen kracht. Dat ben ik helemaal met Trienekens eens. Maar laten we die eigen kracht dan ook zo krachtig mogelijk verwoorden. In onze eigen woorden.

Laten we zorgen dat zij ons vocabulaire overnemen, in plaats van dat we onze taal langzaam laten wurgen door economische dooddoeners. Laten we termen als publiek belang, intrinsieke waarde, positieve vrijheid en burgerschap weer in ere herstellen. Kunstencentra moeten midden in de samenleving staan en ze moeten daarbij uitgaan van eigen kracht. Dat ben ik helemaal met Trienekens eens. Maar laten we die eigen kracht dan ook zo krachtig mogelijk verwoorden. In onze eigen woorden.

Impressie

Impressie van de conferentie Kunstencentra: Publiek en Privaat 26 april 2012

Het politieke en economische klimaat dwingt centra voor de kunsten (CvK) tot nadenken over hun toekomst. Bijna honderdtwintig directeuren kwamen daarvoor op donderdag 26 april bij elkaar. De voorzitter voor de discussies kwam van Sandra Trienekens, die in opdracht van Kunstfactor mogelijke toekomstige rollen, taken en functies van CvK's onderzocht.

Een paar minuten na de lunchpauze zat Caroline Wiedenhof, directeur van het Koorenhuis in Den Haag, op de rand van het podium. Zij zou kort iets vertellen over de workshop die zij later die middag zou houden. Dat lukte, maar met verstikte stem. 'Ik voel me ontredderd en heb letterlijk pijn in mijn lijf', verklaarde ze de muisstille zaal. 'Gisteren heeft een gemeentelijke commissie onder leiding van Hirsch Ballin een advies uitgebracht over de toekomst van de kunstensector in Den Haag. Als de Raad dat advies overneemt, leidt dat tot de ontmanteling van het Koorenhuis. Mijn geloof in de kunsteducatie is er niet minder om, alleen is er straks wellicht geen instelling meer.' Of, en dat beseften vele aanwezigen, in ieder geval geen instelling meer zoals we die nu nog kennen.

Van buiten naar binnen

Het Koorenhuis is niet het enige CvK waarvoor de toekomst onzeker is en wie moet nadenken over de eigen organisatie en het takenpakket. CvK's moeten zichzelf opnieuw moeten uitvinden.

Jan Brands, directeur van Kunstconnectie, vertelde dat veel CvK's al actief zijn met het herinrichten van hun organisatie. Het meest in het oog springend is het initiatief van twintig CvK's om een manifest op te stellen dat als uitgangspunt kan dienen voor 'nieuwe CvK's'.

Brands boodschap voor de dag luidde: 'Denk van buiten naar binnen in plaats van andersom.' Dagvoorzitter Anouschka Laheij stelde daarop de zaal de vraag: 'Met welke stakeholders gaat u in de toekomst samenwerken?' Zij kreeg drie antwoorden, uit respectievelijk Eindhoven, Zwolle en Weert.

- 'Onze belangrijkste uitdaging is de samenwerking met particuliere aanbieders en privé-docenten.'
- 'Zorgcoördinatoren, want verzorgingstehuizen hebben prachtige locaties met theater- en leslokalen. Daar kunnen we wellicht van betekenis voor zijn.'
- 'We werken al enige jaren samen met een woningcorporatie die belang hecht aan kunst in de wijken.'

Reuring en verbinding

Kunstfactor had door Sandra Trienekens onderzoek laten doen naar de mogelijke rollen en functies van CvK's. Het resultaat daarvan hadden de congresgangers al toegestuurd gekregen. Daarom koos zij voor de presentatie daarvan voor een meer persoonlijke benadering. Zij vertelde over de veranderingen op het gebied van kunsteducatie in haar geboortedorp Boekel. 'In mijn jeugd was het aanbod mager. Culturele evenementen waren er in mijn meisjesjaren niet. Gelukkig was er carnaval. Veel creativiteit in de buurten leidde tot praalwagens die met zorg en liefde werden gemaakt en in mijn ogen echte kunstinstallaties waren.'

Inmiddels gebeurt ook in Boekel veel meer, en zijn er zelfs festivals in het dorp. 'Maar qua cursusaanbod en verdieping is het nog steeds mager', vertelde Trienekens. 'Dat er echter veel potentie is, blijkt uit tal van informele activiteiten. En uit het carnaval dat nog steeds uitdaagt tot veel creativiteit.' De sleutelwoorden om die potentie uit te buiten zijn volgens Sandra 'reuring' en 'verbinding': 'Zou het niet super zijn als het gemeenschapshuis van Boekel niet alleen de repetitieruimte voor de harmonie zou zijn, maar ook voor lokale bandjes? Als het 24 uur per dag beschikbaar zou zijn, dat je daarheen kon gaan om inspiratie op te doen, als de gemeenschap van daaruit spraakmakende producties zou opzetten en dat je er ook nog eens goede koffie kon krijgen?'

Een CvK zou volgens Sandra mensen moeten verbinden én verdiepend kunstonderwijs moeten bieden. Voor de financiering daarvan gelooft zij in een combinatie van private en publieke middelen. 'Maar', realiseert zij zich, 'aanbod ontwikkelen voor en met de gemeenschap vraagt van directie en docenten een andere denkwijze. Docenten zouden uren moeten krijgen om nieuwe activiteiten te ontwikkelen en andere doelgroepen te vinden. Dat kost geld, maar genereert ook inkomsten, omdat zij op die manier opdrachten creëren.'

Ruimte voor derden

Kunstfactor had twee referenten gevraagd hun reactie op het essay en de presentatie van Trienekens te geven. Marijke van Hees, wethouder Cultuur van Enschede, onderschreef Trienekens pleidooi voor verbinding tussen CvK's en de gemeenschap. 'Door de vuurwerkramp is in Enschede de betekenis van kunstactiviteiten versterkt. Ervaringen van slachtoffers en anderen zijn verwerkt in een succesvolle opera voor en door

inwoners uit Enschede. Kunstenaars zijn hier gewend geraakt om zich te verbinden met andere mensen en dat maakt hun werk interessanter.’

Een belangrijke rol in Enschede is weggelegd voor de cultuurcoach die wisselend op zes verschillende locaties werkt en een spin in het cultuurnetwerk is: een vraagbaak en verbinder. Hoewel Concordia, het plaatselijke CvK, en de muziekschool grote aanbieders zijn, hebben zij geen monopoliepositie. ‘Daardoor is er ruimte voor initiatieven van derden. Door die dynamiek Concordia en de muziekschool ook gestimuleerd.’

Bestaansrecht herformuleren

De reactie van de tweede referent, theaterwetenschapper en cultuurjournalist Robbert van Heuven, bood een compleet andere invalshoek. Hij hekelde de onbeholpen communicatie tussen beleidsmakers en de culturele wereld. Omdat die kampen verschillende talen spreken, is er volgens Van Heuven feitelijk helemaal geen debat. ‘Het ene kamp heeft het over intrinsieke en maatschappelijke waarde, terwijl het andere kamp spreekt in termen van bruto nationaal product, kwantiteit, nut en rendement.’

Ook Sandra Trienekens gebruikt in haar betoog termen uit het rendementsdenken. Zij heeft het immers ook over markten, flexibel en vraaggericht werken, doelgroepen, ondernemerschap en strategische marketing. Goed bedoeld, maar Van Heuven is bang dat CvK’s zich daarmee uiteindelijk ‘voor het rendementskarretje laten spannen’.

Van Heuven pleit ervoor dat kunstcentra in heldere bewoordingen hun bestaansrecht herformuleren. ‘Laten we als kunstensector weer eens gaan verwoorden wat we echt vinden, in plaats van in subsidieaanvragen, onderzoeken en aanbevelingen

mee te praten met de rendementsdenkers. Laten we termen als publiek belang, intrinsieke waarde, positieve vrijheid en burgerschap weer in ere herstellen. Kunstcentra moeten midden in de samenleving staan en ze moeten daarbij uitgaan van eigen kracht. Maar laten we die eigen kracht dan ook zo krachtig mogelijk verwoorden. In onze eigen woorden.’

Dienstbaar aan de samenleving

In de paneldiscussie met Sandra Trienekens, Marijke van Hees en Robbert van Heuven laaide een oude discussie op, namelijk in hoeverre kunstbeoefening instrumenteel mocht zijn. Wethouder Van Hees vond van wel, maar wees erop dat dit geen exclusieve taak voor de CvK’s is, want bijvoorbeeld sport doet hetzelfde. Sandra Trienekens noemde ‘kunst om de kunst’ of ‘kunst met een maatschappelijk doel’ echter een schijntegenstelling. ‘Bij veel Community Arts-projecten vragen ze zich niet af of ze kunst creëren, maar zijn ze in samenspraak met de samenleving lekker bezig om iets te maken.’ Bovendien stelde zij: ‘Het motief van kunstenaars om verbindingen te leggen met de samenleving is niet omdat het geld oplevert, maar omdat verbindingen interessante artistieke onderwerpen opleveren.’

Zij vond een medestander in Jos van Ruyven van De Lindenberg in Nijmegen: ‘Ik vind het ook een schijntegenstelling. Het lijkt alsof er twee werelden zijn. Kunst die hoog op een voetstuk staat, volledig zelfstandig (intrinsiek), en kunst die zich met de samenleving en de mensen verbindt en misschien wat laag bij gronds is. Alsof dat een andere kunst is. Kunst gaat altijd ergens over en heeft altijd met de samenleving te maken ook al snappen wij dat soms pas veel later. CvK’s moeten dan ook altijd een diepe relatie hebben met wat er in de samenleving gebeurt. En dus ook dienstbaar zijn aan problemen die in de samenleving leven.’

Workshops

De hoofdmoot van het middagprogramma bestond uit vier parallelle workshops waarin dieper werd ingegaan op de mogelijke rollen en functies van het CvK van de toekomst.

CvK als projectbureau

In Sneek is vanuit het CvK het zelfstandige projectbureau Akte2 ontstaan, dat sinds kort ook voor plaatselijke podia werkt. Annemarie van der Reijden vertelde daarover. 'Wij hebben gekozen voor een zelfstandig bureau om kunsteducatie, podia en samenleving te verbinden. Dat biedt eindeloze mogelijkheden.' Zij vertelt dat helder beleid noodzakelijk is, inclusief het reserveren van financiën en medewerkers. 'We borgen de kwaliteit van onze projecten door professionals in te zetten en voortdurend te evalueren met de klant. We werken onafhankelijk en stimuleren medewerkers om uitdagingen in de markt te zien.'

CvK als vraagzoeker

Mieke van der Linden van VAK Delft introduceerde haar workshop met een filmpje over De zingende flat, een community arts-project in het kader van 'Muziek in de wijken'. VAK Delft werkte hiervoor samen met onder meer een lokale welzijnsorganisatie. Een uitgangspunt daarbij is: 'Begin bij kunst als middel, dan kan kunst uiteindelijk het doel worden.' Van der Linden pleitte ervoor om nadrukkelijk naar buiten te treden en de behoeften van potentiële klanten te zoeken. 'De echte, belangrijke en heuse vraag bereikt het CvK helaas niet altijd vanzelf. Zorg dus voor regelmatige dialoog met andere sectoren, zoals woningbouwcorporaties, zorginstellingen, het onderwijs en buitenschoolse opvang.'

Andere opmerkingen uit haar workshop:

- Werk dialooggestuurd in plaats van vraaggestuurd. Dat vergroot het gezamenlijke verantwoordelijkheidsgevoel voor een project.
- Je kunt continuïteit genereren door bijvoorbeeld samen te werken met de lokale amateurkunst(verenigingen) en de cultuurcoach-makelaar.
- Het kan in je voordeel werken als de gemeente/lokale politiek zich herkent in de CvK-activiteiten, dus is het handig om in te spelen op de lokale politieke agenda.
- Je bereikt met projecten in de wijk meer als deze taak binnen het CvK een 'Status Aparte' heeft, en dus een zelfstandig, zichzelf bedruipend onderdeel is van het CvK.
- Ontwikkel een eigen prestatiestrategie, inclusief eigen 'huisstijl' (denk ook aan 'branding'). Ken je eigen kracht en je eigen merk, maar zorg er ook voor dat je de eigen wijk, stad, gemeente door en door kent.
- Als je betalende klanten wilt bereiken, dien je als CvK en als sector duidelijk te maken waar je kracht ligt en wat je goed kunt. 'Branding' kan daarbij helpen.
- Selecteer je personeel/docenten op hun brede achtergrond en expertise, dus multi-inzetbaarheid.

Van visie naar verwezenlijking

Caroline Wiedenhof van het Koorenhuis in Den Haag realiseerde zich dat het formuleren van een visie slechts een stap is. Vervolgens moet die visie nog verwezenlijkt worden. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Wiedenhof schreef daarover een interessant verhaal dat de leidraad vormde voor haar workshop. Haar visie is te vinden op www.kunstfactor.nl/kunstcentra.

Het CvK als platform

In haar onderzoek refereert Sandra Trienekens regelmatig aan de platformfunctie van CvK's. Peter Groten van het UCK in Utrecht boog zich in zijn workshop over die mogelijke rol. Het grootste deel van de discussie handelde over de rol van CvK's als kenniscentra voor het onderwijs, en eventueel voor de amateurkunst. In dat model zouden CvK's niet meer zelf kunsteducatie verzorgen, maar bemiddelen tussen aanbieders en afnemers en de kwaliteit borgen.

'Mijn angst is het ontstaan van een kenniscentrum dat te veraf staat van de uitvoerende praktijk, waardoor de functie ervan onduidelijk wordt', aldus Groten. 'Hoe waarborg je de goede verbinding met educatie en eventueel de amateurkunst?' Het nadeel van een goede verbinding - bijvoorbeeld in de vorm waarbij het CvK nog steeds cursussen aanbiedt - is het gebrek aan onafhankelijkheid en zelfs wantrouwen bij andere aanbieders. Dat is ook de reden dat in sommige gemeente het CvK die platformfunctie juist kwijt wil, hoewel de gemeente zelf heel tevreden is over die dubbele pet.

Een vertegenwoordiger van Mocca in Amsterdam vertelde een hilarisch verhaal over de ontwikkeling waarbij Mocca aanvankelijk als onafhankelijk makelaar functioneerde. Nadeel was dat het onvoldoende de kwaliteit kon garanderen. Dus ging het zelf de nodige expertise in huis halen en gaandeweg zelf aanbod verzorgen. Totdat daardoor de onafhankelijkheid weer ter discussie werd gesteld.

Een vertegenwoordiger uit Maastricht verbreedde de discussie door te stellen dat scholen in zijn stad moe worden van individuele, particuliere aanbieders. Daar staat tegenover dat veel particulieren niet samen met een kunstencentrum op een aanbodingsite of in een folder willen, want dan sneeuwen ze onder.

Dat was een mooi bruggetje voor Peter Groten om een heel andere vorm van platform ter discussie te stellen: de netwerkfunctie en/of -organisatie. Of anders verwoord: hoe geef je vanuit een gesubsidieerde instantie de samenwerking met de particuliere markt vorm? Groten deed zelf een voorzet: 'De vrijdag is particuliere marktdag in ons CvK, zo concreet kun je het maken.' In de loop van de discussie viel ook de term 'woonboulevardmodel': twee deuren naast elkaar in een CvK, één met CvK-aanbod, één met particulier aanbod. Waarom niet? Groten gaat zelfs een stap verder: 'We bieden scholing aan voor zzp'ers. Die functie zou ik willen versterken ten faveure van de Utrechtse burger.' En vervolgens samen de markt bewerken, want die conclusie werd ook getrokken: zorg voor meer cursisten, zodat zowel CvK als de particuliere markt kunnen groeien.

Tenslotte

Kunstfactor heeft met veel plezier deze publicatie tot stand gebracht. Wij hechten een groot belang aan een stevige infrastructuur ten behoeve van de kunsteducatie en amateurkunst. De centra voor de kunsten hebben hierin in het verleden een belangrijke bijdrage aan geleverd. Wij hopen met deze publicatie mee te denken over een positieve toekomst voor de centra en hun rol in het veld van de amateurkunstenaars.

Naast deze publicatie bracht Kunstfactor in 2012 nog enkele publicaties uit over kunstbeoefening in de lokale samenleving, zoals 'En zo kan het ook!', 'Een caleidoscoop van kunstbeoefening' en 'Talentontwikkeling amateurkunst'. Deze zijn digitaal te vinden op www.kunstfactor.nl/kunstencentra.

Voor 'De spil in de samenleving: gedachten over kunstencentra in de toekomst' dankt Kunstfactor de volgende mensen voor hun bijdragen: Sandra Trienekens, Marijke van Hees, Robbert van Heuven en Roel Mazure.

Colofon

Bijdragen:

Marijke van Hees
Robbert van Heuven
Roel Mazure
Sandra Trienekens

Fotografie: Doris van Meggelen
www.dorisfotografie.nl

Ontwerp: Jacqueline Heijmerink
www.heijmerinkontwerp.nl

Druk: rob stolk®
www.robstolk.nl

Kunstfactor Utrecht © mei 2012

Privaat en Publiek, de toekomst van kunstencentra in Nederland, is een uitgave van Kunstfactor, sectorinstituut amateurkunst. Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Kunstfactor, sectorinstituut amateurkunst, zet zich in voor een sterke amateurkunstsector. Dit doen we vanuit de overtuiging dat actieve kunstbeoefening een bijdrage levert aan de persoonlijke ontwikkeling van mensen en aan een creatieve, harmonieuze samenleving.